

Ο ενιαίος χώρος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και έρευνας

Το κείμενο που ακολουθεί αποτελεί μία πρώτη προσέγγιση στο ζήτημα του ενιαίου χώρου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης-έρευνας και σκιαγραφεί τη λογική των απαραίτητων μεταρρυθμίσεων με βάση το σημερινό τοπίο των δημόσιων εκπαιδευτικών και ερευνητικών ιδρυμάτων, την ευρωπαϊκή εμπειρία και τα διεθνώς καθιερωμένα κριτήρια για την αποτίμηση του έργου που παράγεται στα Πανεπιστήμια, τα Τεχνολογικά Ιδρύματα και τα Ερευνητικά Κέντρα. Μία πρώτη μορφή του κειμένου συζητήθηκε στην υποεπιτροπή του Εθνικού και Κοινωνικού Διαλόγου για την Παιδεία και σε αντίστοιχη επιτροπή της Επιτροπής Μορφωτικών Υποθέσεων της Βουλής. Επιμέρους σημεία των προτάσεων χρειάζεται να εξειδικευθούν περαιτέρω, πριν το κείμενο αυτό αποτελέσει έναν υλοποιήσιμο οδικό χάρτη.

Το κείμενο εργασίας προετοιμάστηκε από τους Σπύρο Γεωργάτο, Κώστα Γαβρόγλου και Δήμητρα Μακατσώρη, λαμβάνοντας υπόψη σχόλια και προτάσεις από τους Γιώργο Αγγελόπουλο, Τριαντάφυλλο Αλμπάνη, Ερρίκο Βεντούρα, Γιώργο Διβάρη, Αλίκη Μαρτζοπούλου, Αλέξανδρο Μπαλτζή, Αντώνη Μπόγρη, Παύλο Πανταζή, Γιώργο Πετράκο, Δημοσθένη Σταμάτη, Δήμο Τριάντη και Δημήτρη Ψύλλο.

I. Ο ενιαίος χώρος εκπαίδευσης και έρευνας ως πεδίο εφαρμογής μιας νέας μεταρρυθμιστικής πολιτικής

Η δημιουργία ενιαίου χώρου εκπαίδευσης και έρευνας καλείται να αντιμετωπίσει μια σειρά χρονίων προβλημάτων στο ακαδημαϊκό-ερευνητικό οικοσύστημα, όπως:

- Τη γεωγραφική απομόνωση επιμέρους ερευνητικών μονάδων, σε συνδυασμό με κατακερματισμό ή εκτεταμένες αλληλεπικαλύψεις των ερευνητικών δραστηριοτήτων.
- Την πολυτυπία εργασιακών σχέσεων και διοικητικών/διαχειριστικών πρακτικών στα Ερευνητικά Κέντρα (ΕΚ).
- Τα ελλείμματα προσωπικού και κρίσιμων μαζών σε ΑΕΙ (Πανεπιστήμια και ΤΕΙ) και ΕΚ, σε συνδυασμό με τη μαζική μετανάστευση νέων επιστημόνων στο εξωτερικό.
- Τη σχετικά περιορισμένη αξιοποίηση των ερευνητικών αποτελεσμάτων στη λεγόμενη «αλυσίδα της καινοτομίας» (βασική έρευνα-εφαρμοσμένη έρευνα-εμπορική εκμετάλλευση καινοτόμων εφαρμογών).
- Την προβληματική κατάσταση των μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών.
- Τη μεγάλη διαφορά που παρατηρείται στο επίπεδο των σπουδών, αλλά και της ερευνητικής δραστηριότητας, ανάμεσα σε Τμήματα των ΑΕΙ με ομοειδή γνωστικά αντικείμενα.
- Την αδυναμία ενσωμάτωσης νέων επιστημόνων στα ΑΕΙ και ΕΚ.

Διαπιστώνοντας τα παραπάνω, η στρατηγική για τη συγκρότηση του ενιαίου χώρου εκπαίδευσης και έρευνας θα πρέπει να ακολουθήσει μια κατά στάδια προσέγγιση που περιλαμβάνει:

α) Την ιεράρχηση των προβλημάτων που δημιουργούνται από την υποστελέχωση των Πανεπιστημίων και των ΤΕΙ, την περιορισμένη αξιοποίηση των ερευνητικών υποδομών και την υπο-χρηματοδότηση της έρευνας.

β) Την αποτύπωση των συναφειών ανάμεσα σε διαφορετικές εκπαιδευτικές-ερευνητικές μονάδες.

γ) Την εκτίμηση των αναπτυξιακών προοπτικών που έχει η κάθε μονάδα, συμπεριλαμβανομένων των δυνατοτήτων αξιοποίησης των νέων επιστημόνων.

Οι συνήθεις κατηγοριοποιήσεις της έρευνας σε «χρήσιμη» και μη, εγκλωβίζει τον προβληματισμό για τον ενιαίο χώρο ΑΕΙ και ΕΚ σε μία τεχνητή διαίρεση, με αποτέλεσμα διάφοροι τομείς να υποβαθμίζονται, ή να αγνοούνται εντελώς (όπως για παράδειγμα, η έρευνα στις «καθαρές» επιστήμες, στις ανθρωπιστικές και κοινωνικές επιστήμες και στους καλλιτεχνικούς κλάδους). Επιπρόσθετα, η ευρωπαϊκή πολιτική για την έρευνα παραμένει μεροληπτικά προσανατολισμένη σε δομές μεγάλης και πολύ μεγάλης κλίμακας, ευνοώντας έτσι ορισμένες μόνο κατηγορίες σχημάτων και – με αυτόν τον έμμεσο τρόπο – συμμετεχόντων, τόσο σε επίπεδο κρατών, όσο και σε επίπεδο ιδρυμάτων και κλάδων. Εάν το σκεπτικό αυτό εξακολουθήσει να υιοθετείται σε εθνικό επίπεδο, η συγκρότηση του ενιαίου χώρου ΑΕΙ και ΕΚ θα εστιασθεί αποκλειστικά στην επιδίωξη επενδύσεων από τον ιδιωτικό τομέα και την εξασφάλιση μεγάλων ευρωπαϊκών χρηματοδοτήσεων σε «χρήσιμους» τομείς, αναπαράγοντας με τον τρόπο αυτό τις υπάρχουσες ασυμμετρίες. Ένα πραγματικό επίδικο, επομένως, είναι να ξεπεραστεί ο τεχνητός διαχωρισμός ανάμεσα σε «χρήσιμη» και μη έρευνα, με γνώμονα τόσο τη συμβολή στην παραγωγική ανασυγκρότηση όσο και την αντιμετώπιση της διπλής ανθρωπιστικής κρίσης που ταλανίζει τη χώρα. Τέλος, η κυρίαρχη αντίληψη για την καινοτομία, τόσο στο επίπεδο της ευρωπαϊκής πολιτικής, όσο και στο επίπεδο της εθνικής πολιτικής, βασίζεται μέχρι τώρα σε «μονοδιάστατους» δείκτες (όπως τα διπλώματα ευρεσιτεχνίας, οι συνεργασίες με επιχειρήσεις, κλπ.), χωρίς να συνεκτιμάται η πιο μακροπρόθεσμη προοπτική των ερευνητικών αποτελεσμάτων και η πραγματική σχέση κόστους/αξίας σε κάθε υλοποιούμενο πρόγραμμα. Η βελτιστοποίηση των ακολουθούμενων πρακτικών και η διεύρυνση των αντιλήψεων για την έρευνα που στηρίζεται στην επιστημονική περιέργεια θα αποτελούσε μία μεγάλη κατάκτηση και θα μπορούσε να θέσει επί νέας βάσεως τη συνεργασία των δημόσιων ΑΕΙ και ΕΚ με τον ιδιωτικό τομέα.

Τα δημόσια εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα θα πρέπει να προσέλθουν σε αυτή τη συνεργασία με τη μορφή ενός θεσμικά θωρακισμένου δικτύου για πολλούς λόγους: Πρώτον, για να διατηρήσουν τον δημόσιο χαρακτήρα τους και να μην είναι ευάλωτα απέναντι σε ιδιοτελή συμφέροντα· δεύτερον, για να οικοδομηθεί «ικανότητα» που ενδεχομένως θα προσελκύσει την υγιή και καινοτόμο επιχειρηματικότητα· και τρίτον, για να συμβάλλουν στον μετασχηματισμό του παραγωγικού μοντέλου προς όφελος της ελληνικής

κοινωνίας. Ο μετασχηματισμός της ελληνικής οικονομίας είναι απαραίτητος, διότι στο μεγαλύτερο μέρος του, ο παραγωγικός ιστός της χώρας αποτελείται από επιχειρήσεις μικρού μεγέθους και χαμηλής έντασης γνώσης, με αποτέλεσμα την υποτονική ζήτηση, αλλά και τις χαμηλές επενδύσεις στην έρευνα. Επαναλαμβάνουμε όμως ότι οι απαραίτητες αναπροσαρμογές στο εκπαιδευτικό-ερευνητικό σύστημα για να εμπλακεί πιο ουσιαστικά στην «αλυσίδα της καινοτομίας» **δεν** αποτελούν τον μόνο όρο για τη διαμόρφωση μιας εθνικής εκπαιδευτικής και ερευνητικής πολιτικής, αλλά το συμπλήρωμα μιας ευρύτερης μεταρρυθμιστικής προσπάθειας υπό συνθήκες οικονομικής, κοινωνικής και ανθρωπιστικής κρίσης.

II. Η στοχευμένη και επαρκής χρηματοδότηση ως όργανο εθνικής στρατηγικής στην εκπαίδευση και την έρευνα ¹

Η εθνική πολιτική για την Έρευνα και την Καινοτομία δεν μπορεί να στηρίζεται αποκλειστικά στα προγράμματα ΕΣΠΑ που χρηματοδοτούνται κατά κύριο λόγο από κοινοτικά ταμεία. Με δεδομένη τη διαχειριστική δυσκαμψία και την αποκλίνουσα στόχευση που έχουν ενίοτε αυτά τα προγράμματα, απαραίτητη προϋπόθεση για να αρθρωθεί μια εθνική στρατηγική είναι η δημιουργία ενός *Ελληνικού Ιδρύματος Έρευνας και Καινοτομίας* –που, σε αντίθεση με ό,τι συμβαίνει σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, δεν υπάρχει αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα.

Βασικές προτεραιότητες του Ιδρύματος θα πρέπει να είναι η κάλυψη των ερευνητικών αναγκών (μισθοί, αναλώσιμα), η δικτύωση των ερευνητικών και ακαδημαϊκών μονάδων σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, η συμβολή στην αξιοποίηση εμπορικά εκμεταλλεύσιμων και μη αποτελεσμάτων και η διασύνδεση με την υγιή, καινοτόμο επιχειρηματικότητα. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι, το Ίδρυμα θα πρέπει να λειτουργεί με απλούς κανόνες, που από τη μία πλευρά διασφαλίζουν τη διαφάνεια και το δημόσιο συμφέρον και από την άλλη σταθερό σημείο προβληματισμού τους θα είναι τα ακαδημαϊκά κριτήρια στις πρωτοβουλίες που θα παίρνει. Η διοίκησή του θα πρέπει να είναι *ανεξάρτητη* από την εκάστοτε πολιτική ηγεσία και να εγγυάται αξιόπιστες, αδιάβλητες και διαφανείς διαδικασίες αξιολόγησης των ερευνητικών προτάσεων. Με αυτόν τον τρόπο, τόσο το χρηματοδοτικό σχήμα όσο και ο προγραμματισμός των δράσεων του θα είναι πολύ πιο ευέλικτα.

Για να υλοποιηθεί αυτό το σχέδιο, κρίνεται απαραίτητη η ψήφιση *ειδικού νόμου* που θα προβλέπει τη δημιουργία του Ιδρύματος και θα περιγράφει το νομικό και διοικητικό καθεστώς του.

III. Η οριζόντια κινητικότητα μελών ΔΕΠ Πανεπιστημίων, ΤΕΙ και Ερευνητικών Κέντρων.²

Υπό συνθήκες κρίσης, εμφανίζονται τεράστια ελλείμματα διδακτικού προσωπικού στα ΑΕΙ. Από την άλλη πλευρά, σε αρκετά ΕΚ οι ερευνητικές ομάδες που ενεργοποιούνται σε ορισμένες θεματικές δεν συνιστούν κρίσιμη μάζα. Αυτή τη στιγμή, μόνο ένα μικρό ποσοστό ερευνητών έχουν ταυτόχρονα διδακτικές ευθύνες στα Πανεπιστήμια (κυρίως στα μεταπτυχιακά προγράμματα σπουδών). Για να καλυφθούν όμως οι ανάγκες στο επίπεδο των προπτυχιακών σπουδών και στο επίπεδο της κάλυψης κρίσιμων μαζών στα ΕΚ, θα πρέπει να θεσμοθετηθεί είτε η δυνατότητα *μετακίνησης* ερευνητών των ΕΚ προς ΑΕΙ μέσα από συγκεκριμένες διαδικασίες (και αντίστροφα), είτε η *διπλή ιδιότητα* (καθεστώς οργανικής και μακροπρόθεσμης συνεργασίας, με πολυετή δέσμευση και δυνατότητα ανανέωσης) προκειμένου περί «ζευγών» που περιλαμβάνουν ένα πανεπιστημιακό Τμήμα και ένα συγκεκριμένο Ερευνητικό Ινστιτούτο). Οι μετακινήσεις αυτές θα λειτουργήσουν ευεργετικά ως προς την ανανέωση της ερευνητικής πολιτικής και θα φέρουν σε άμεση επαφή πολλούς ερευνητές με προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές. Η μακροχρόνια συνεργασία με δύο διαφορετικά ιδρύματα μπορεί να αντιστοιχεί είτε σε ένα καθεστώς *παράλληλης άσκησης κυρίων καθηκόντων*, είτε στη μόνιμη μετακίνηση, με βάση διαδικασίες που θα πρέπει να εξειδικευθούν περαιτέρω.

Πέρα από τη στρατηγική της σημασία για την ενίσχυση και τη βιωσιμότητα του ερευνητικού ιστού, η ώσμωση ανάμεσα σε ΑΕΙ και ΕΚ αντιμετωπίζει το πρόβλημα της *ισοτιμίας* πανεπιστημιακών και ερευνητών και ικανοποιεί το πάγιο αίτημα «ίση αμοιβή για ίση εργασία» -χωρίς να εξομοιώνει μέλη προσωπικού που εμπλέκονται με διαφορετικό τρόπο στο εκπαιδευτικό-ερευνητικό οικοσύστημα.

Το θεσμικό πλαίσιο της οριζόντιας κινητικότητας ή της διπλής ιδιότητας θα πρέπει να προβλέπει κανόνες που διαμορφώνουν ένα ελκυστικό περιβάλλον καθώς και συγκεκριμένα κίνητρα, διότι το καθεστώς της διπλής απασχόλησης είναι εξ ορισμού πιο εντατικό και πιο απαιτητικό από το ισχύον. Μέτρα που θα μπορούσαν να βοηθήσουν προς αυτή την κατεύθυνση είναι οι *διευκολύνσεις στους κανόνες χρηματοδότησης των συνεργατικών ερευνητικών προγραμμάτων, η ακαδημαϊκή αναβάθμιση* και -αν οι συνθήκες το επιτρέπουν- η χορήγηση *πρόσθετων αμοιβών*. Μερικές συγκεκριμένες ιδέες σε αυτόν τον άξονα είναι οι εξής:

α) Η *πριμοδότηση* της συνεργατικής έρευνας ανάμεσα στα μέλη των ΑΕΙ και των ΕΚ μέσω του Ελληνικού Ιδρύματος Έρευνας και Καινοτομίας.

β) Η θέσπιση *πρότυπων, μικτών μεταπτυχιακών προγραμμάτων*, που ενισχύονται από την Πολιτεία.

Η μετάβαση από το ισχύον καθεστώς στο καθεστώς της μετακίνησης ή της διπλής ιδιότητας θα πρέπει να γίνει με ιδιαίτερη προσοχή, για να μην καταστεί ο ενιαίος χώρος ερμητικά «κλειστός» σε νέους επιστήμονες. Επίσης, θα πρέπει να υπάρξουν ρυθμίσεις ως προς τον αριθμό των μετακινουμένων, ώστε να ελέγχονται οι ροές προς μονάδες στις οποίες παρατηρείται μεγάλη δυσαρμονία ανάμεσα στη ζήτηση και την προσφορά. Ένας κανόνας για να ελεγχθούν τέτοιες τάσεις θα ήταν οι συνολικές μετακινήσεις προσωπικού προς έναν φορέα να μην

ξεπερνούν ένα ορισμένο ποσοστό που θα συμπληρώνεται -όταν και όπου αυτό καθίσταται δυνατόν- με προσλήψεις νέου προσωπικού.

Όσον αφορά στην υλοποίηση της οριζόντιας κινητικότητας, θα πρέπει καταρχήν να αρθεί μία νομικής φύσης δυσκολία, καθώς τα θεσμικά καθεστώτα των ΑΕΙ και των ΕΚ είναι διαφορετικά. Με αυτά τα δεδομένα, θα ήταν σκόπιμο σε πρώτη φάση να υιοθετηθεί το καθεστώς της διπλής ιδιότητας και σε δεύτερο χρόνο η ελεύθερη μετακίνηση προσωπικού μεταξύ διαφορετικών μονάδων.

Σε κάθε περίπτωση, οι συμπράξεις ανάμεσα σε διάφορους φορείς –που διατηρούν στο ακέραιο τη διοικητική αυτονομία τους, αλλά είναι λειτουργικά διασυνδεδεμένοι- πρέπει να είναι *θεσμικά κατοχυρωμένες* και να προβλέπουν κίνητρα, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως. Αυτό συνεπάγεται:

α) Αποτύπωση των νέων ρυθμίσεων στους *οδηγούς εφαρμογής* (ΕΣΠΑ και Ελληνικό Ίδρυμα Έρευνας και Καινοτομίας).

β) Μέριμνα για το *ύψος και τις προϋποθέσεις οικονομικών απολαβών*, ώστε να μην καταστρατηγείται το Σύνταγμα και να μην αδικούνται εκείνοι που προσφέρουν πρόσθετο έργο.

γ) Αύξηση των κονδυλίων για τον Ενιαίο Χώρο Έρευνας και Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης

δ) Σχεδιασμό για την ίδρυση πρότυπων, μικτών μεταπτυχιακών προγραμμάτων, μόνο υπό συγκεκριμένες *γεωγραφικές, θεματικές και ποιοτικές προϋποθέσεις*, ώστε να μην παρατηρηθούν επικαλύψεις και κατασπατάληση πόρων.

IV. Η συγκρότηση *Εικονικών Ινστιτούτων (virtual institutes)* ως μέθοδος δικτύωσης ακαδημαϊκών και ερευνητικών μονάδων ³

Η ίδρυση *Εικονικών Ινστιτούτων* (virtual institutes), που περιλαμβάνουν θεματικά συγγενείς ομάδες σε ΑΕΙ και ΕΚ, ανεξάρτητα από γεωγραφική περιοχή, είναι ένας πολλαπλά χρήσιμος θεσμός: Πρώτον, δεν προϋποθέτει νέες υποδομές και μετακινήσεις (αφού προϋποθέτει μόνο δια-δικτυακή επικοινωνία) *εξοικονομεί πόρους*: δεύτερον, η στενή συνεργασία ανάμεσα σε διαφορετικές ερευνητικές ομάδες που έχουν κοινά ενδιαφέροντα ενδυναμώνει την έρευνα που διεξάγεται σε διάφορους ερευνητικούς «κόμβους», την *αναβαθμίζει* και εξουδετερώνει τη γεωγραφική απομόνωση: τρίτον, η συνεργασία αυτού του τύπου δημιουργεί *κρίσιμες μάζες* που μπορούν σε δεύτερο χρόνο να διεκδικήσουν με αξιώσεις ανταγωνιστική χρηματοδότηση.

Ο ρόλος των *Εικονικών Ινστιτούτων* θα μπορούσε να είναι καταλυτικός στην προώθηση της συνεργατικής έρευνας, εξασφαλίζοντας *διεπιστημονικές συνεργασίες* σε όλο το φάσμα της επιστήμης και (προς)καλώντας σε *συνεχή αλληλεπίδραση* την ερευνητική κοινότητα. Επίσης, η συμβολή τους θα μπορούσε να είναι ιδιαίτερα σημαντική σε διάφορους κλάδους των

ανθρωπιστικών και κοινωνικών επιστημών, αλλά και στους καλλιτεχνικούς κλάδους, όπου δεν υπάρχουν δομές ανάλογες των ΕΚ. Ένας άλλος σημαντικός ρόλος τους θα μπορούσε να είναι η *ενημέρωση-εκπαίδευση του ευρύτερου κοινού* μέσω ειδικών προγραμμάτων και συμμετοχής σε δημόσιες εκδηλώσεις (δράσεις του τύπου Science and Society). Απαραίτητη προϋπόθεση για να επιτύχει αυτός ο θεσμός είναι η πρόνοια για μια στοιχειώδη διοικητική δομή που θα ρυθμίζει τις δραστηριότητες του κάθε Ινστιτούτου (π.χ., μια ολιγομελής επιστημονική επιτροπή).

Τα μέτρα που θα χρειασθούν είναι άμεσα εφαρμόσιμα και δεν συνεπάγονται ιδιαίτερο δημοσιονομικό κόστος. Όπως τονίστηκε όμως παραπάνω, ο σχεδιασμός για την ίδρυση εικονικών ινστιτούτων θα πρέπει να λάβει υπόψη συγκεκριμένες *θεματικές και ποιοτικές προϋποθέσεις*. Πρέπει επίσης να διερευνηθεί *ποια Αρχή* θα αξιολογεί προτάσεις για την ίδρυση τέτοιων φορέων.

V. Η ανάπτυξη ερευνητικών υποδομών και η ανοιχτή πρόσβαση ως πολλαπλασιαστές της ερευνητικής απόδοσης⁴

Οι ερευνητικές υποδομές είναι διεθνώς ο «*τόπος συνάντησης*» ερευνητών από ΕΚ και Πανεπιστήμια, καθώς και μεταπτυχιακών φοιτητών με μεταδιδακτορικούς συνεργάτες. Στην Ελλάδα, τα Πανεπιστήμια και τα ΤΕΙ διαθέτουν μικρής και μεσαίας κλίμακας υποδομές που συμπληρώνουν τις αντίστοιχες υποδομές των ΕΚ. Εν τούτοις, σε ορισμένα επιστημονικά πεδία έχουν καταγραφεί ελλείψεις –ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά δραστηριότητες που προϋποθέτουν μεγαλύτερης κλίμακας υποδομές, οι οποίες χρειάζονται σημαντικές επενδυτικές δαπάνες. Έχει επίσης παρατηρηθεί ερευνητικές υποδομές να βρίσκονται κάτω από ένα ιδιότυπο καθεστώς «προσωπικής ιδιοκτησίας», ή να επικαλύπτουν η μία την άλλη, απουσία στρατηγικού σχεδιασμού και κανονιστικού πλαισίου. Για αυτούς τους λόγους, είναι πολύ σημαντικό να διασφαλιστεί η *βέλτιστη αξιοποίηση* των υφιστάμενων ερευνητικών υποδομών μέσω της *ανοιχτής πρόσβασης* στην ερευνητική κοινότητα και ο ορθολογικός σχεδιασμός *ανάπτυξης νέων υποδομών*, στην κατεύθυνση της συμπληρωματικότητας και της εξοικονόμησης πόρων. Ταυτόχρονα, υπάρχει έδαφος γόνιμης συνεργασίας για την διασφάλιση πρόσβασης ερευνητών, ακαδημαϊκών φορέων, ΕΚ και στελεχών της βιομηχανίας τόσο σε εθνικό, όσο και σε περιφερειακό και σε διεθνές επίπεδο. Κάτι τέτοιο θα δημιουργήσει *προσπιθέμενη αξία* σε όρους αξιοποίησης του ανθρώπινου δυναμικού και ολοκλήρωσης φιλόδοξων ερευνητικών σχεδίων.

Οι ερευνητικές υποδομές αποτελούν επίσης ένα από τα σημαντικότερα στηρίγματα του συστήματος έρευνας και καινοτομίας. Απαραίτητη όμως προϋπόθεση για την παραγωγική αξιοποίησή τους είναι η *προτεραιοποίηση* με γνώμονα τα κριτήρια που οριοθετούνται στο πλαίσιο ενός μακρόπνοου, Εθνικού Οδικού Χάρτη (με συντονισμένη, ανοιχτή και διαφανή διαδικασία, με αξιολόγηση βασισμένη στα ευρωπαϊκά πρότυπα και στρατηγική προτεραιοποίηση η οποία αναδεικνύει τη διασύνδεσή τους με τις στρατηγικές προτεραιότητες της χώρας). Οι επενδύσεις σε Ερευνητικές Υποδομές θα πρέπει να βασίζονται σε μακρόπνοο σχεδιασμό και σταθερά θεμέλια

επιστημονικών και στρατηγικών προτεραιοτήτων προκειμένου να διασφαλιστεί η ενίσχυση υφιστάμενων ερευνητικών υποδομών εθνικής σημασίας καθώς και η ανάπτυξη νέων υποδομών, όπου απαιτούνται δημιουργώντας ελκυστικό περιβάλλον για την έρευνα και την ανάπτυξη υπό το πρίσμα της διεθνούς συνεργασίας και προώθησης της αριστείας. Ο Οδικός Χάρτης Ερευνητικών Υποδομών αναδεικνύει τη στρατηγική σημασία των ερευνητικών υποδομών και θέτει τις προϋποθέσεις για μακροπρόθεσμες επενδύσεις σημαντικής δημόσιας χρηματοδότησης και μόχλευση αυξημένων ιδιωτικών πόρων.

Η ανάπτυξη και η ανοιχτή πρόσβαση σε εθνικές υποδομές θα πρέπει να αποτυπωθεί άμεσα στους *Εσωτερικούς Κανονισμούς* των ΕΚ και των ΑΕΙ. Ένα *πλήρες Μητρώο* Ερευνητικών Υποδομών και Υποδομών Καινοτομίας όπου θα αποτυπώνονται όλα τα δομικά και λειτουργικά χαρακτηριστικά τους, η επενδυτική ροή καθώς και ο τρόπος πρόσβασης και χρήσης, αποτελεί σημαντική παράμετρο επιτυχίας του όλου εγχειρήματος. Επίσης, κρίνεται σημαντική η παράλληλη και συμπληρωματική ως προς τις ερευνητικές υποδομές σύσταση *Εργαστηρίων-Μονάδων Παροχής Υπηρεσιών* ή άλλων υποδομών καινοτομίας.

VI. Η ομογενοποίηση και μετεξέλιξη του διοικητικού καθεστώτος των ΕΚ ως όρος για τη συνεκτικότητα και την ενσωμάτωσή τους στον ενιαίο χώρο εκπαίδευσης⁵

Συν τω χρόνω, έχουν δημιουργηθεί μεγάλες διαφορές στα διοικητικά σχήματα ΑΕΙ-ΕΚ και ΕΚ-ΕΚ. Ένα εκσεσημασμένο παράδειγμα ασυμμετρίας στο σχήμα διοίκησης είναι τα Ινστιτούτα της Ακαδημίας Αθηνών, που διέπονται από εντελώς διαφορετικό καθεστώς από ό,τι οι ερευνητικοί φορείς που εποπτεύονται από τη ΓΓΕΤ.

Οι διαφορές στο σχήμα διοίκησης ανάμεσα στα ΑΕΙ και τα ΕΚ δικαιολογούνται συνήθως με το επιχείρημα ότι τα δεύτερα είναι «στρατευμένα» ή «εξειδικευμένα» σε μια εθνική στρατηγική έρευνας, ενώ τα πρώτα είναι συγκροτημένα στη βάση της «ελεύθερης έρευνας». Το επιχείρημα αυτό ίσως να είχε μια βάση τη δεκαετία του 1960 έως το 1980, αλλά είναι ελάχιστα πειστικό υπό τις σημερινές συνθήκες: Τα περισσότερα ΕΚ είναι πλέον πολυθεματικά και δεν εστιάζονται σε μία μοναδική «στρατηγική». Από την άλλη πλευρά, οι ερευνητικές μονάδες στα Πανεπιστήμια διαμορφώνονται κυρίως με βάση τη χρηματοδότηση από ευρωπαϊκές πηγές και ως εκ τούτου σημαντικό μέρος της χρηματοδότησής τους σχετίζεται με την στοχευμένη έρευνα.

Με βάση τα παραπάνω δεδομένα, ένα πολύ σημαντικό βήμα θα αποτελούσε η *θεσμοθέτηση ενός ενιαίου διοικητικού καθεστώτος* που θα συνέβαλε στον εκσυγχρονισμό του πλαισίου της εσωτερικής λειτουργίας των ΕΚ και ταυτόχρονα στη δημιουργία ενός ενιαίου περιβάλλοντος στον χώρο της έρευνας. Τα ΕΚ, κατ' αντιστοιχία –και όχι ταύτιση- προς το διοικητικό καθεστώς των ΑΕΙ, θα μπορούσαν επίσης σταδιακά να προσαρμοσθούν σε ένα μοντέλο διοίκησης όπου το επιστημονικό προσωπικό, οι εργαζόμενοι και οι απασχολούμενοι μεταπτυχιακοί και μεταδιδακτορικοί υπότροφοι θα έχουν

σημαντικότερο ρόλο. Βασικό στοιχείο προς αυτή την κατεύθυνση είναι η θεσμοθέτηση της *Γενικής Συνέλευσης* σε κάθε φορέα.

Τα Ινστιτούτα της Ακαδημίας Αθηνών θα πρέπει να ενταχθούν άμεσα στο υπάρχον δίκτυο ΕΚ που εποπτεύεται από τη ΓΓΕΤ και το πλαίσιο λειτουργίας τους να εναρμονισθεί απόλυτα με όσα προβλέπονται από τον νόμο 4310/2014, όπως τροποποιήθηκε πρόσφατα με το νόμο 4386/2016. Το διοικητικό καθεστώς των ΕΚ στο σύνολό τους πρέπει να τροποποιηθεί με άλλο νόμο προς την κατεύθυνση που περιγράφεται παραπάνω. Στο ίδιο νομοθέτημα μπορεί να συμπεριληφθούν και οι πρόνοιες για την οριζόντια κινητικότητα των ερευνητών.

VII. Οι διαδικασίες αναβάθμισης των Πανεπιστημίων και ΤΕΙ στην πορεία διαμόρφωσης του ενιαίου χώρου

Στην αρχιτεκτονική του εκπαιδευτικού-ερευνητικού οικοσυστήματος έχουν καταγραφεί αρκετά δομικά προβλήματα:

- Υπάρχουν Τμήματα σε ΤΕΙ που είναι συνώνυμα με πανεπιστημιακά ή πολυτεχνικά Τμήματα και Σχολές.
- Ορισμένα Τμήματα στα ΤΕΙ δεν αναφέρονται σε κάποια συγκεκριμένη γνωσιακή περιοχή, αλλά σε μεθοδολογίες που προσιδιάζουν στην απόκτηση δεξιοτήτων και την επαγγελματική εκπαίδευση.
- Μεγάλος αριθμός Τμημάτων βρίσκονται διασκορπισμένα στην επικράτεια, χωρίς να λαμβάνεται μέριμνα για τη διοικητική και λειτουργική συνοχή τους.
- Έχει προταθεί η ίδρυση νέων Τμημάτων χωρίς να προσδιορίζεται επακριβώς η σκοπιμότητά τους και ο ρόλος τους στο όλο οικοσύστημα.
- Ιδιαίτερα στη σφαίρα των βιοϊατρικών επιστημών αλλά όχι μόνον, εμφανίζεται διπλασιασμός και τριπλασιασμός της ίδιας θεματικής περιοχής μέσα σε μια γεωγραφική επιφάνεια λίγων τετραγωνικών χιλιομέτρων.

Οι στρεβλώσεις που απαριθμούνται παραπάνω έχουν την ιστορική τους εξήγηση. Η πολιτική διεύρυνσης της Ανώτατης Εκπαίδευσης που ακολουθήθηκε και χρηματοδοτήθηκε από το 1994 μέχρι και το 2009 στα πλαίσια των επιχειρησιακών ευρωπαϊκών προγραμμάτων ΕΠΕΑΕΚ είχε ως αποτέλεσμα τη δημιουργία 168 νέων τμημάτων ΑΕΙ στην Ελλάδα (90 στα Πανεπιστήμια και 78 στα ΤΕΙ). Τα νέα Τμήματα ιδρύθηκαν με την επίκληση ενός αμφίβολης στόχευσης «εθνικού σχεδίου» πράγμα που σε πολλές περιπτώσεις οδήγησε στην όξυνση των αντιθέσεων ανάμεσα σε περιφερειακά και κεντρικά ΑΕΙ, σε Τμήματα υψηλής και χαμηλής ζήτησης και σε τμήματα Πανεπιστημίων και ΤΕΙ του ίδιου γνωστικού αντικείμενου. Εξω-ακαδημαϊκές προτεραιότητες και πιέσεις παραγόντων της τοπικής αυτοδιοίκησης οδήγησαν στη διασπορά πολλών νέων τμημάτων σε διάφορες πόλεις και κωμοπόλεις της Ελλάδας. Τις περισσότερες φορές, αρωγοί σε αυτή τη διαδικασία ήταν και οι διοικήσεις των ιδρυμάτων, καθώς και μέλη ΔΕΠ/ΕΠ που ανέλαβαν την υλοποίηση της διεύρυνσης.

Η διεύρυνση, πέρα από την χωρίς σοβαρό σχεδιασμό χωροταξική διασπορά των τμημάτων που ιδρύθηκαν, είχε και τις παρακάτω βασικές παρενέργειες: (α) ιδρύθηκαν τμήματα με εξαιρετικά ειδικευμένο αντικείμενο, για να μπορέσουν να διαφοροποιηθούν σε σχέση με τα άλλα τμήματα του ίδιου Ιδρύματος, (β) πολλαπλασιάστηκε ο αριθμός τμημάτων των οποίων το αντικείμενο ήταν «δημοφιλές» στην αγορά εργασίας (π.χ. Πληροφορική), (γ) προέκυψαν Ιδρύματα με απaráδεκτα μικρό αριθμό τμημάτων (δ) προέκυψαν παραρτήματα Ιδρυμάτων με ένα ή δύο απομονωμένα τμήματα. Το γεγονός αυτό έβλαψε περισσότερο τον πιο «αδύναμο κρίκο» της Ανώτατης Εκπαίδευσης, δηλαδή τα ΤΕΙ. Λόγω των πολλαπλών προβλημάτων, χρειάζονται απαραίτητως οργανωτικές αναδιατάξεις και μέτρα που αντιμετωπίζουν τον κατακερματισμό, τις αλληλεπικαλύψεις και την πολυτυπία των κανόνων διοίκησης. Μείζον θέμα προς αντιμετώπιση είναι καταρχήν ο *επαναπροσδιορισμός του ρόλου των ιδρυμάτων τεχνολογικής εκπαίδευσης*.

Σε ό,τι αφορά τα ΑΕΙ, ένα επιπρόσθετο πρόβλημα είναι η αδυναμία μετακίνησης των φοιτητών που δεν είναι ικανοποιημένοι από το αντικείμενο σπουδών που επέλεξαν στην αρχή των σπουδών τους. Το πρόβλημα αυτό επηρεάζει σημαντικά την απόδοσή τους και έχει ως συνέπεια να λιμνάζουν οι φοιτητές οι οποίοι προσπαθούν να τελειώσουν κάτω από την οικογενειακή ή κοινωνική πίεση σπουδές που δεν τους ενδιαφέρουν. Μία μεταρρυθμιστική πρόταση θα ήταν να προβλεφτεί η δυνατότητα “μεταγραφής” σε συγγενές τμήμα ή/ και η δυνατότητα απόκτησης ενός τίτλου σπουδών του τύπου «joint degree», δηλαδή πτυχίο διπλής εξειδίκευσης. Το σύστημα αυτό έχει το πλεονέκτημα ότι επιτρέπει μια -έστω περιορισμένη- κινητικότητα που απεμπλέκει τους φοιτητές από τυχόν λανθασμένες επιλογές και εισάγει και έναν καλώς εννοούμενο ανταγωνισμό μεταξύ διαφορετικών Ιδρυμάτων.

Η αντιμετώπιση των στρεβλώσεων που περιγράφηκαν πρέπει να γίνει με απόλυτα *θεσμικό* και *συναινετικό* τρόπο, υιοθετώντας δύο βασικούς κανόνες:

- α) οι όποιες αναδιαρθρώσεις θα πρέπει να *εγγυώνται τα εργασιακά δικαιώματα του προσωπικού*,
- β) η ομογενοποίηση και ο εξορθολογισμός των κανόνων θα πρέπει να γίνει με την *προοπτική της περαιτέρω ανάπτυξης* των υπαρχουσών θεματικών και την εξασφάλιση της ποιότητας και, άρα, με την επικράτηση των ακαδημαϊκών και παιδαγωγικών κριτηρίων.

Προκειμένου περί αναδιατάξεων που αφορούν τα ΤΕΙ, προτείνεται μεσοπρόθεσμη διαδικασία ουσιαστικής αναμόρφωσης και αναβάθμισής τους. Βάση εκκίνησης αποτελεί η διαμόρφωση κριτηρίων αξιολόγησης του κάθε Τμήματος. Τα κριτήρια θα αφορούν την ποιότητα των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, την ερευνητική δραστηριότητα του προσωπικού, τον αριθμό του προσωπικού, τις υποδομές και τις αναλογίες μελών ΕΠ προς φοιτητές. Ένα από τα άμεσα αποτελέσματα θα είναι η δυνατότητα εκπόνησης διδακτορικού σε εκείνα τα Τμήματα που θα πληρούν τα κριτήρια.

Μία ολιγομελής επιτροπή θα πρέπει να αξιολογήσει τα παραπάνω στοιχεία και εντός προθεσμίας που θα θέσει στα Τμήματα των ΤΕΙ να διαβουλευθεί μαζί τους για το ενδεχόμενο ένταξής τους σε μία από τις εξής κατηγορίες:

α) Αυτά που είναι ήδη (ακαδημαϊκώς) ισοδύναμα με αντίστοιχα πανεπιστημιακά Τμήματα, ή καλύπτουν επιστημονικά πεδία που δεν θεραπεύονται στα Πανεπιστήμια.

β) Αυτά που δεν πληρούν τις παραπάνω προϋποθέσεις, αλλά θα μπορούσαν να τις καλύψουν στη διάρκεια μιας τριετίας (όχι απαραίτητα στο τέλος της).

γ) Αυτά που θα μπορούσαν να συνεχίσουν να υπάρχουν στα ΤΕΙ ως Τμήματα που παρέχουν τεχνολογική εκπαίδευση, περισσότερο συμβατή με τον αρχικό σκοπό ίδρυσης των ΤΕΙ.

Τα Τμήματα που εντάσσονται στην πρώτη κατηγορία (και αυτά της δεύτερης που θα ενταχθούν στη διάρκεια της τριετίας στην πρώτη), θα έχουν άμεσα το δικαίωμα να οργανώσουν σπουδές 3^{ου} κύκλου και να διερευνήσουν, επίσης άμεσα τις δυνατότητες μελλοντικής ένταξης σε ένα «ομόλογο» πανεπιστημιακό Τμήμα ή να αποτελέσουν ένα αυτοτελές Τμήμα σε ένα Πανεπιστήμιο.

Στο τέλος της τριετίας, τα αποτελέσματα της παραπάνω διαδικασίας αξιολόγησης των Τμημάτων θα έχουν δώσει την βάση για τον παραπέρα σχεδιασμό της συνολικής αναδιοργάνωσης των Ιδρυμάτων. Στα πλαίσια αυτά θα πρέπει να ακολουθηθούν πολιτικές, ενδοϊδρυματικές και διαϊδρυματικές, ώστε, στα πλαίσια της αναβάθμισης, περισσότερα Τμήματα να μπορέσουν να ανταποκριθούν σε επόμενες φάσεις στα κριτήρια. Εφόσον υπάρξουν Τμήματα για τα οποία θα φανεί ότι δεν υφίστανται αντικειμενικά, ούτε σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα, δυνατότητες διεξαγωγής σπουδών 3ου κύκλου, θα πρέπει να υπάρξει αναπροσαρμογή στα προγράμματα σπουδών, την απαιτούμενη διάρκεια σπουδών και στο είδος του πτυχίου που θα παρέχουν."

Ρυθμίσεις ανάλογες με αυτές που αναφέρθηκαν παραπάνω θα μπορούσαν να ισχύσουν προκειμένου περί πανεπιστημιακών Τμημάτων που αντιμετωπίζουν προβλήματα ανάλογα με εκείνα που καταγράφονται στα ΤΕΙ.

VIII. Τα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών

Μία από τις πιο κρίσιμες διαδικασίες για την καθιέρωση μιας ουσιαστικής ερευνητικής κουλτούρας είναι τα Προγράμματα Μεταπτυχιακών Σπουδών (Π.Μ.Σ.).

Στα ελληνικά Πανεπιστήμια και ΤΕΙ προσφέρονται σήμερα 737 Π.Μ.Σ., εκ των οποίων 628 σε Τμήματα των Πανεπιστημίων (85% του συνόλου) και 109 σε Τμήματα των ΤΕΙ (15% του συνόλου). Τα Π.Μ.Σ. αποτελούν ένα κρίσιμο συστατικό της Ανώτατης εκπαίδευσης, καθώς συνδυάζουν την υψηλή εξειδίκευση σε επιμέρους γνωστικά πεδία με την έρευνα που διεξάγεται σε αυτά από το επιστημονικό δυναμικό των ιδρυμάτων και ταυτόχρονα μπορούν να αποτελέσουν μια πύλη εξωστρέφειας του εκπαιδευτικού μας συστήματος.

Αν και η χώρα διαθέτει μια εμπειρία λειτουργίας Π.Μ.Σ. τριών περίπου δεκαετιών, η συστηματική ανάπτυξη των περισσότερων Προγραμμάτων έγινε τα τελευταία 15 χρόνια. Το μεγαλύτερο ποσοστό των Π.Μ.Σ. φαίνεται να είναι υψηλού επιπέδου, γεγονός που συμβάλλει στην διαμόρφωση εξειδικευμένου προσωπικού και δημιουργεί τις προϋποθέσεις ανάπτυξης βασισμένης στη γνώση. Σε ένα σημαντικό, όμως, αριθμό Π.Μ.Σ. έχουν παρατηρηθεί εξαιρετικά

σοβαρά προβλήματα, τα οποία σχετίζονται με τον μεγάλο αριθμό Π.Μ.Σ. που λειτουργούν σε ένα Τμήμα, με το ότι συχνά οι διαφοροποιήσεις ως προς το γνωστικό αντικείμενο διαφορετικών Π.Μ.Σ. ενός Τμήματος είναι δυσδιάκριτες, με το περιεχόμενο των μαθημάτων να είναι ουσιαστικά προπτυχιακού επιπέδου και με προφανές έλλειμμα κρίσιμων μαζών ικανών να στηρίζουν ένα Π.Μ.Σ. Σε ορισμένες περιπτώσεις, η ενασχόληση μελών ΔΕΠ σε διαφορετικά Π.Μ.Σ. δημιουργεί ερωτηματικά ως προς τη δυνατότητά τους να ασκούν ταυτόχρονα με την απαιτούμενη αφοσίωση και αποτελεσματικότητα τις εκπαιδευτικές τους υποχρεώσεις στα προπτυχιακά μαθήματα όπως και στα ερευνητικά τους καθήκοντα.

Από το σύνολο των Π.Μ.Σ., δωρεάν είναι τα 214 (29%) και με δίδακτρα τα 523 (71%). Στα ΤΕΙ το σύνολο των Π.Μ.Σ. είναι με δίδακτρα. Το ύψος των δίδακτρων κυμαίνεται από λίγες εκατοντάδες ευρώ μέχρι και αρκετά πάνω από 10.000 ευρώ. Το συνολικό ποσό που εισπράττουν όλα τα Π.Μ.Σ. που έχουν δίδακτρα ανέρχεται σε αρκετές δεκάδες εκατομμύρια ευρώ ετησίως. Από αυτά, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.3685/2008, το 25% δίνεται για κάλυψη λειτουργικών εξόδων των Ιδρυμάτων στο πλαίσιο των οποίων λειτουργούν τα Π.Μ.Σ. Το 10% είναι παρακράτηση των ΕΛΚΕ. Το υπόλοιπο 65% καλύπτει λειτουργικά έξοδα του ίδιου του Π.Μ.Σ., στα οποία περιλαμβάνονται και αμοιβές προσωπικού.

Οι αμοιβές προσωπικού ως ποσοστό των λειτουργικών εξόδων παρουσιάζουν εύρος από 15% έως 100% του προϋπολογισμού του Π.Μ.Σ. Ειδικότερα, οι αμοιβές διδασκόντων, σε όσες περιπτώσεις διαχωρίζονται από τις υπόλοιπες αμοιβές, παρουσιάζουν εύρος από 0% (Π.Μ.Σ. με δίδακτρα αλλά χωρίς αμοιβές διδασκόντων) έως πάνω από 90% του προϋπολογισμού του Π.Μ.Σ.

Επειδή η τεράστια ανομοιογένεια που παρατηρείται στη δομή, στο επίπεδο αλλά και τη χρήση των πόρων αρκετών Π.Μ.Σ. ενέχει τον κίνδυνο να υπονομεύσει τη συνολικότερη λειτουργία του θεσμού των Π.Μ.Σ. και να υποβαθμίσει τη διδασκαλία των προπτυχιακών μαθημάτων με άμεσες δυσμενείς επιπτώσεις στην ποιότητα πολλών υψηλού επιπέδου Π.Μ.Σ., θα πρέπει να επανακαθοριστούν με σαφήνεια οι ακαδημαϊκοί στόχοι που εξυπηρετούν τα Π.Μ.Σ. Πιο συγκεκριμένα, θα πρέπει να επαναπροσδιοριστούν:

- Οι διαδικασίες με τις οποίες επιλέγεται ένα συγκεκριμένο (και συχνά εξειδικευμένο) επιστημονικό πεδίο για την ίδρυση ενός Π.Μ.Σ.
- Το είδος συνεργασίας ανάμεσα σε Πανεπιστήμια, ΤΕΙ και ΕΚ για τη συγκρότηση και λειτουργία Π.Μ.Σ.
- Οι συγκεκριμένοι τρόποι για την αξιοποίηση μεταδιδασκόντων στη διδασκαλία των Π.Μ.Σ.
- Ο προσδιορισμός του ελάχιστου αριθμού μελών ΔΕΠ ενός Τμήματος που απαιτείται για την ίδρυση ενός αυτοδύναμου Π.Μ.Σ.
- Οι ώρες εβδομαδιαίως που θα μπορεί να αφιερώσει ένα μέλος ΔΕΠ σε διδασκαλία στο πλαίσιο του Π.Μ.Σ., επιπλέον των τυπικών υποχρεώσεων του χωρίς να παρακωλύονται οι διδακτικές και ερευνητικές του δραστηριότητες.
- Τα κριτήρια με τα οποία θα ορίζεται ο ανώτατος αριθμός Π.Μ.Σ. ανά Τμήμα.

- Τα κριτήρια και η διαδικασία αξιολόγησης.

Πέραν των καθαρά ακαδημαϊκών ζητημάτων, δημιουργείται επίσης ένα θέμα σχετικά με την πρόσβαση των φοιτητών που προέρχονται από εισοδηματικά χαμηλότερες τάξεις στα Π.Μ.Σ. που έχουν δίδακτρα, καθώς και ένα πρόβλημα δεοντολογίας σε ό,τι αφορά το είδος και το πλήθος των πρόσθετων αμοιβών των μελών του προσωπικού που συμμετέχουν σε αυτά τα προγράμματα. Η λύση αυτών των προβλημάτων δεν είναι αυτονόητη, διότι από τη μία πλευρά θα πρέπει να διασφαλίζεται η ελεύθερη πρόσβαση των φοιτητών ανεξάρτητα από την εισοδηματική τους κατάσταση, αλλά και η κάλυψη των λειτουργικών εξόδων του προγράμματος -που αναπόφευκτα περιλαμβάνει τόσο αναλώσιμα υλικά, όσο και μετακινήσεις ή «συμβολικές αμοιβές» του τύπου «honorarium».

Βασικός όρος για να συγκεκριμενοποιηθούν οι απαραίτητες θεσμικές αλλαγές είναι να προσδιορισθούν με σαφήνεια τα παρακάτω:

- Τα κριτήρια με τα οποία ένα Τμήμα οργανώνει δωρεάν Π.Μ.Σ.
- Τα κριτήρια με τα οποία ένα Τμήμα οργανώνει Π.Μ.Σ με δίδακτρα.
- Τα κριτήρια με τα οποία υπολογίζεται το κόστος ενός Π.Μ.Σ. και τι αυτό περιλαμβάνει.
- Τα κριτήρια με τα οποία ορίζεται ανώτατο όριο διδάκτρων στα Π.Μ.Σ.
- Ο αριθμός των υποτροφιών που θα δίνονται με γνώμονα εισοδηματικά κριτήρια.
- Το ποσοστό των εσόδων που διοχετεύεται στη φοιτητική μέριμνα και στις υποτροφίες.
- Οι ενέργειες, διαδικασίες ή ρυθμίσεις των συλλογικών οργάνων των ΑΕΙ που απαιτούνται προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα προβλήματα που αναφέρονται και να διασφαλιστεί η ποιότητα και το υψηλό ακαδημαϊκό επίπεδο των Π.Μ.Σ.
- Τα ειδικότερα θέματα που προκύπτουν προκειμένου περί ξενόγλωσσων Π.Μ.Σ.

Επίμετρο

Στην απόπειρα συγκρότησης του ενιαίου χώρου, ορισμένα σημεία έχουν ιδιαίτερη μεθοδολογική σημασία. Κατά τη γνώμη μας, τα πιο βασικά είναι τα εξής:

- Να υιοθετηθεί από την αρχή η λογική του *πilotικού προγράμματος*, δηλαδή ενός συνόλου μέτρων που θα δοκιμασθούν για μια χρονική περίοδο, για να αξιολογηθούν κατόπιν και να κριθεί η αποτελεσματικότητά τους στην πράξη.
- Να μην εξαντληθεί η μεταρρυθμιστική προσπάθεια σε «άτυπες» δράσεις, «συνεννοήσεις», ή ρυθμίσεις με ασαφή νομοθετική διατύπωση.
- Να εξασφαλισθεί η μέγιστη δυνατή *συναίνεση* της ακαδημαϊκής και της ερευνητικής κοινότητας, αλλά να μη καταλήξει η διαβούλευση για τον ενιαίο χώρο ένας «συνδικαλιστικού τύπου» ανταγωνισμός.
- Να στηριχθούν τα προς υλοποίηση μέτρα σε *ακριβή ποσοτικά και ποιοτικά* στοιχεία και να προηγηθεί η μελέτη της σκοπιμότητάς τους.

Υποδείγματα καλής πρακτικής

1. Στο ευρωπαϊκό επίπεδο, οι οργανισμοί ερευνητικής χρηματοδότησης διακρίνονται σε κρατικούς και μη. Για πολλούς λόγους, το πιο πρόσφορο σύστημα για την Ελλάδα, που μασιίζεται από πελατειακές σχέσεις ανάμεσα στις διοικήσεις των ΑΕΙ/ΕΚ και τη δημόσια αρχή, είναι το δεύτερο. Το πιο καλό παράδειγμα οργανισμού με μορφή ΝΠΙΔ είναι ο Γερμανικός Οργανισμός Ερευνητικής Χρηματοδότησης (DFG; www.dfg.de/en). Ο DFG υποστηρίζει όλους τους κλάδους των θετικών και των ανθρωπιστικών επιστημών. Στη διοίκησή του συμμετέχουν Πανεπιστήμια, ΕΚ, Επιστημονικές Ενώσεις και Ακαδημίες Επιστημών. Ο DFG αντλεί το μεγαλύτερο ποσοστό των πόρων του από την Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση και τα Κρατίδια της Γερμανίας, τα οποία εκπροσωπούνται σε όλες τις επιτροπές. Ταυτόχρονα, το σύστημα ψηφοφορίας και οι διαδικαστικοί κανόνες εγγυώνται ότι οι αποφάσεις λαμβάνονται δημοκρατικά και με γνώμονα την αριστεία.
2. Στα Πανεπιστήμια και τα ΕΚ του εξωτερικού το καθεστώς της διπλής ιδιότητας είναι σύνηθες, αλλά περιλαμβάνει ειδικές πρόνοιες. Σε ορισμένες περιπτώσεις, δύο ή περισσότερες μονάδες (ΑΕΙ-ΕΚ) δημιουργούν μία νέα θέση που περιγράφεται ως θέση με διπλή ιδιότητα, διαφημίζουν τη θέση σε διεθνή περιοδικά, και από κοινού επιλέγουν τον κατάλληλο υποψήφιο. Άλλη διαδικασία είναι δύο ή περισσότερες μονάδες να δημιουργήσουν μία θέση για έναν συγκεκριμένο υποψήφιο (στοχευμένη πρόσληψη), ή, σε άλλη περίπτωση, να εκδηλώσει ενδιαφέρον με δική του πρωτοβουλία ένα μέλος του προσωπικού για τη δημιουργία μίας τέτοιας θέσης. Σε οποιαδήποτε από αυτά τα σενάρια, το γενικό σχέδιο για τον διορισμό συνομολογείται από τα Όργανα του Πανεπιστημίου και του ΕΚ. Το Τμήμα ή το Ινστιτούτο στα οποία θα αναφέρεται η/ο επιστήμονας που προσλαμβάνεται σε θέση με διπλή ιδιότητα είναι σαφώς καθορισμένα. Εάν η θέση διπλής ιδιότητας περιλαμβάνει διαφορετικές κλίμακες μισθών, οι μισθοί σε κάθε μονάδα αναφέρονται σαφώς. Η πρόσβαση του μέλους σε πόρους και υποδομές της κάθε μονάδας (π.χ. χώροι γραφείων, διοικητική υποστήριξη, χρηματοδότηση εκκίνησης ερευνητή, καθοδήγηση και υποστήριξη μεταπτυχιακών φοιτητών) καθορίζεται επίσης εξ αρχής στο σχετικό συμφωνητικό και μπορεί να διαφέρει από περίπτωση σε περίπτωση.
3. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα επιτυχημένης εφαρμογής των εικονικών ινστιτούτων σε μεγάλη κλίμακα είναι το Solar System Exploration Research Virtual Institute (sservi.nasa.gov). Η NASA δημιούργησε το SSERVI για να διερευνήσει ερωτήματα βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας, να υποστηρίξει ερευνητές από ένα ευρύ φάσμα ιδρυμάτων και να διευκολύνει συνεργασίες με διεθνείς εταίρους μέσω της εικονικής τεχνολογίας. Σε μικρότερη κλίμακα, εικονικά ινστιτούτα υπάρχουν σε πολλά δίκτυα ερευνητικής συνεργασίας χρηματοδοτούμενα από ευρωπαϊκά προγράμματα (π.χ., Epigenome Network of Excellence (NoE) <http://www.epigenome.eu/en/4,11,0> και το European Virtual Institute for Research in Forensic Genetics,

www.eurofor-gen.eu), αλλά και δίκτυα που εστιάζονται στην εκπαιδευτική πολιτική.

4. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, ο *Ευρωπαϊκός Οδικός Χάρτης Ερευνητικών Υποδομών* (ESFRI, ec.europa.eu/research/infrastructures) διαμορφώνεται και αναθεωρείται τώρα με στόχο τη δημιουργία ενός ελκυστικού περιβάλλοντος στην Ευρώπη για την έρευνα και την ανάπτυξη, υπό το πρίσμα της διεθνούς συνεργασίας. Ελληνικές ερευνητικές ομάδες και φορείς (κυρίως ΕΚ αλλά και ΑΕΙ) συμμετέχουν ήδη στα περισσότερα έργα προπαρασκευαστικής φάσης, αλλά και στην κατασκευαστική φάση των Ερευνητικών Υποδομών ESFRI.
5. Τα παραπάνω μέτρα ισχύουν περίπου σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες.